

Διαβάζοντας τα εφηβικά μυθιστορήματα της Βούλας Μάστορη υπό το φως της Θεωρίας του Wolfgang Iser

Μαρία Σκόττη

Εκπαιδευτικός Π.Ε., κάτοχος Μ.Δ.Ε.

Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η. Πανεπιστημίου Πατρών

Περίληψη

Στο παρόν άρθρο¹ παρουσιάζεται συνοπτικά το εγχείρημα της εφαρμογής της Θεωρίας της Αισθητικής Ανταπόκρισης του Wolfgang Iser στο σύνολο των εφηβικών μυθιστορημάτων της Βούλας Μάστορη. Στόχος αυτής της εφαρμογής είναι η σύνδεση της Θεωρίας της Λογοτεχνίας με το αμφιλεγόμενο πεδίο της Λογοτεχνίας για Εφήβους και συγκεκριμένα η αναζήτηση της κεντρικής έννοιας της Θεωρίας του Iser, της *διάδρασης* κειμένου-αναγνώστη, στα εφηβικά έργα της Ελληνίδας συγγραφέα: *Τ' αυγουσιτιάτικο φεγγάρι* (1982), *Ο καλεσμένος* (1984), *Στο γυμνάσιο* (1991), *Ένα-ένα-τέσσερα* (1993), *Κάτω απ' την καρδιά της* (1995), *Το ποτάμι ζήλεψε* (1997), *Χρίστος, το αγόρι που ταξίδεψε στο μέλλον* (2005), *Μελλόντια, το κορίτσι που γεννήθηκε στο μέλλον* (2006), *Κουκλίνα* (2006), *Φι-Γάμα-Πι* (2008) και *Ψίθυροι αγοριών* (2009). Η μεθοδολογική μας προσέγγιση στηρίζεται στους τρεις βασικούς άξονες της Θεωρίας της Αισθητικής Ανταπόκρισης, στον *υπονοούμενο αναγνώστη*, στο *λογοτεχνικό ρεπερτόριο* και στις *λογοτεχνικές στρατηγικές*. Το θεωρητικό αυτό μοντέλο, όπως παρουσιάζεται στον επίλογο, αποτελεί ένα χρήσιμο και κατάλληλο εργαλείο για την προσέγγιση λογοτεχνημάτων για εφήβους, ενώ συνιστά συγχρόνως και ένα μέσο για την αξιολόγηση των κειμένων αναφορικά με το επίπεδο της διαδραστικής αναγνωστικής εμπειρίας που προσφέρουν.

Abstract

This article summarizes the attempt to apply Wolfgang Iser's Aesthetic Response Theory to Voula Mastori's adolescent novels. The aim of this application is the connection of Literary Theory with the controversial field of Young Adult Literature and in specific, the search for Iser's Theory central concept, that of reader-text *interaction*, in Mastori's following adolescent novels : *To avgustiatiko feggari* (1982) [*The August moon*], *O kalesmenos* (1984) [*The guest*], *Sto gymnasio* (1991) [*At High School*], *Ena-ena-tessera* (1993) [*One-one-four*], *Kato ap' tin kardia tis* (1995) [*Under her heart*], *To potami zilepse* (1997) [*The river got jealous*], *Christos, to agori pou taxidepse sto mellon* (2005) [*Christos, the boy who travelled to the future*], *Mellodia, to koritsi pou gennithike sto*

¹ Το άρθρο αυτό αποτελεί μία συνοπτική παρουσίαση της Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας που εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών του Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η. του Πανεπιστημίου Πατρών, *Επιστήμες της Εκπαίδευσης*, στην κατεύθυνση *Λόγος, Τέχνη και Πολιτισμός στην Εκπαίδευση*. Για το πλήρες κείμενο βλέπε τον σύνδεσμο από το ψηφιακό αποθετήριο Νημερτής του Πανεπιστημίου Πατρών: <https://nemertes.library.upatras.gr/jspui/handle/10889/15216>

mellon (2006) [*Mellodia, the girl who was born in the future*], *KoukLina* (2006) [*Dollina*], *Fi-Gama-Pi* (2008) [*Fi-Gama-Pi*] and *Psithyroi agorion* (2009) [*Boy's whispers*]. Our methodological approach is based on the three basic axes of Iser's Aesthetic Response Theory, namely the *implied reader*, the *literary repertoire* and the *literary strategies*. This theoretical model, as presented in the conclusion, is a useful and appropriate tool for approaching adolescent novels, while, at the same time, it constitutes a means of text assessment with reference to the level of the interactive experience offered by texts.

Εισαγωγή

Το θέμα της σύνδεσης της Θεωρίας με τη Λογοτεχνία και ειδικότερα με τη Λογοτεχνία για Εφήβους είναι ένα μείζον αλλά και παραμελημένο ζήτημα στον ελληνικό χώρο. Το πεδίο της Λογοτεχνίας για Εφήβους διεκδικεί την ταυτότητα, την αυτονομία του και απαιτεί μία σοβαρή και συστηματική θεωρητική προσέγγιση (Πολίτης 2017: 2-5). Η αναζήτηση επιστημολογικών βάσεων για την αξιόπιστη αντιμετώπιση της ιδιαίτερης οντότητας των εφηβικών βιβλίων συνιστά ένα εγχείρημα που συνεχίζεται ακόμη και σήμερα (Πολίτης 2010: 15-16), ωστόσο εξακολουθούν να υπάρχουν πολλά σημεία και προβληματισμοί που πρέπει να διαλευκανθούν.

Τρεις είναι οι βασικοί σκοποί της μελέτης μας. Καταρχήν επιδιώκουμε να συνδέσουμε μία συγκεκριμένη Λογοτεχνική Θεωρία, αυτή της Αισθητικής Ανταπόκρισης, με το πεδίο της Λογοτεχνίας για Εφήβους, προσεγγίζοντας συγκεκριμένα εφηβικά μυθιστορήματα, τα εφηβικά μυθιστορήματα της Βούλας Μάστορη. Συγχρόνως, στοχεύουμε στην ανάδειξη του εύρους της δυναμικής των κειμένων της συγγραφέα αλλά και στην επιβεβαίωση της αξιόπιστης θεωρητικής προσέγγισης του W. Iser με δεδομένο ότι έχει χρησιμοποιηθεί και από άλλους μελετητές.

Λογοτεχνία για Εφήβους

Ξεκινάμε τη μελέτη μας από την ιστορική πορεία του πεδίου της Λογοτεχνίας για Εφήβους και τα επιμέρους χαρακτηριστικά των κειμένων του. Η αφητηρία της λογοτεχνικής παραγωγής για εφήβους στη Δύση² εντοπίζεται στα μέσα του 20^{ου} αιώνα (Crowe 1998: 121, Hayn, Kaplan & Nolen 2011: 176) με την επέκταση της στόχευσης της συγγραφικής δραστηριότητας και σε μη ενήλικο κοινό (Stevenson 2010: 180, Trites 2000: 7). Πολλοί μελετητές υποστηρίζουν ότι το είδος της Λογοτεχνίας για Εφήβους πρωτοεμφανίζεται στα τέλη του 1960 με την έκδοση των βιβλίων του S. E. Hinton *The Outsiders* (1967) (Crowe 1998: 121) και του Robert Lipsyte *The Contender* (1967) (Herz & Gallo 1996: 8, Ostenson & Wadham 2012: 5), ενώ το προγενέστερο έργο του Jerome-David Salinger *Ο φύλακας στη σίκαλη* (*The Catcher in the Rye*, 1951) είναι εκείνο που

² Αναφερόμαστε στην Ευρωπαϊκή και στην Αμερικανική λογοτεχνική παραγωγή που απευθύνεται σε εφηβικό κοινό. Δεν εξετάζουμε την εξέλιξη της Λογοτεχνίας σε παγκόσμιο επίπεδο συγκρίνοντας διαφορετικές λογοτεχνικές παραδόσεις (αφρικανική, ασιατική κ.ά.).

συστήνει στο αμερικανικό, αναγνωστικό κοινό έναν έφηβο ήρωα, η αντιπροσώπευση του οποίου ήταν ελλιπής εκείνη την εποχή (Hayn, Kaplan & Nolen 2011: 177).

Στην Ελλάδα τη δεκαετία του 1960 και ιδιαίτερα από το 1970 και μετά ο χώρος της Λογοτεχνίας για νεαρούς αναγνώστες ακμάζει (Politis 2018: 53), ενώ οι ιστορικοκοινωνικές συνθήκες, οι επιρροές του ξένου εφηβικού μυθιστορήματος και η τάση της εφηβικής ηλικίας για αλλαγή και ωρίμαση αποτελούν βασικές συνιστώσες της εξέλιξης του είδους στη χώρα μας (Κατσίκη-Γκίβαλου 2011: 20-21). Η διάκριση των λογοτεχνικών ειδών γενικότερα και ειδικότερα της Λογοτεχνίας για Εφήβους από εκείνη για Παιδιά είναι σημαντική τόσο για τους ίδιους τους αναγνώστες όσο και για τους θεωρητικούς και τους μελετητές της Λογοτεχνίας.

Στη λογική αυτή είναι αναγκαία η αναζήτηση ορισμένων ειδοποιών χαρακτηριστικών που οριοθετούν το πεδίο της Λογοτεχνίας για Εφήβους. Αρχικά, να επισημάνουμε ότι η νεαρή ηλικία του ήρωα αν και αποτελεί σημαντικό στοιχείο δεν είναι αρκετό για τη θεώρηση ενός μυθιστορήματος ως εφηβικού (Κατσίκη-Γκίβαλου 2011: 20), εφόσον η εφηβεία προσδιορίζεται και σε σχέση με τις συμπεριφορές και τον ψυχισμό των νέων στο ταξίδι τους προς την ενηλικίωση (Φρέρης 2011: 31), ενώ ενδέχεται η ύπαρξη των εφήβων ηρώων να μη στοχεύει στη διερεύνηση της εφηβικής εμπειρίας κατά αντιστοιχία με όσα υποστηρίζει η Σούλα Οικονομίδου (2016: 36). Καθοριστικής όμως σημασίας για την κατηγοριοποίηση ενός λογοτεχνικού κειμένου ως εφηβικό είναι η ειλικρινής ενασχόλησή του με την πραγματική ζωή των εφήβων, η προβολή και η αντιμετώπιση των φόβων, των διλημμάτων και των προβληματισμών τους (Herz & Gallo 1996: 8).

Ακόμη, η ένταση, σύμφωνα με τον Michael Cart (2008), είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα της εφηβικής ηλικίας, στοιχείο το οποίο αποτυπώνεται και στη σύνδεση των νέων με τα αναγνώσματά τους. Για τους νεαρούς αναγνώστες τα βιβλία που διαβάζουν είναι ιδιαίτερα σημαντικά, καθώς ερμηνεύουν αυτό που διαβάζουν ανασύροντας την προσωπική τους εμπειρία μέσα στο κείμενο (Nilsen & Donelson 2009: 16). Βέβαια δεν είναι οι μόνοι που το κάνουν αυτό, η ένταση όμως αυτής της *αλληλεπίδρασης*, ανάμεσα στους ίδιους και στο βιβλίο, είναι ενδεικτική των σημαντικών αλλαγών που πραγματοποιούνται στον εσωτερικό και στον εξωτερικό τους κόσμο.

Τα βιβλία για εφήβους ενσωματώνουν λογοτεχνικά στοιχεία, όπως είναι η καλά ορισμένη, αλλά σχετικά απλή πλοκή, το σημαντικό περιβάλλον, οι χαρακτήρες, οι δράσεις και οι αντιδράσεις τους, η συνεπής οπτική γωνία των ηρώων, οι ζωηρές περιγραφές, οι ρεαλιστικοί και ζωντανοί διάλογοι, ο μεταφορικός λόγος, η ειρωνεία (Gallo 2001: 36, Herz & Gallo 1996: 8), ο «νεανικός» λόγος, η κριτική στάση και η κατάρριψη των συμβατικών αξιών (Αναγνωστοπούλου 2011: 40). Η ενασχόληση της Λογοτεχνίας για Εφήβους με απαιτητικά κοινωνικά, πολιτικά, πολιτισμικά θέματα της προσδίδει αξία και κύρος όταν τα χειρίζεται με επιδεξιότητα (Cart 2008), αλλά κυρίως όταν τα αναπτύσσει σε βάθος και αξιοποιεί προχωρημένες αφηγηματικές τεχνικές για την ανάλυσή τους (Κοντολέων 2011: 54).

Έτσι, αρκετοί θεωρητικοί, συγγραφείς και μελετητές τάσσονται υπέρ της ανάδειξης της αναγνωστικής και θεωρητικής αξίας της Λογοτεχνίας για Παιδιά και Νέους

υποστηρίζοντας την αξιοποίηση των Θεωριών της Λογοτεχνίας και κριτικών προσεγγίσεων για τη μελέτη της (Hunt 2002: 3, 10).

Η Θεωρία της Αισθητικής Ανταπόκρισης

Στα μέσα του 20^{ου} αιώνα αλλάζει ριζικά η προσέγγιση του λογοτεχνικού έργου, καθώς η εστίαση από το πρόσωπο του συγγραφέα μετατοπίζεται στη συμμετοχή του αναγνώστη. Ο αναγνώστης μετατρέπεται σε κεντρικό πρόσωπο της λογοτεχνικής διαδικασίας και η σχέση του με το κείμενο τίθεται στο προσκήνιο μέσα από έξι βασικούς άξονες των Αναγνωστικών Θεωριών³ (Suleiman & Crosman 1980: 3, 6-7).

Η Λογοτεχνική Θεωρία που αξιοποιούμε στη συγκεκριμένη μελέτη των εφηβικών μυθιστορημάτων της Βούλας Μάστορη είναι η Θεωρία της Αισθητικής Ανταπόκρισης του Wolfgang Iser. Πρόκειται για μία Θεωρία που ανήκει στο φαινομενολογικό φάσμα των Αναγνωστικών Θεωριών, επικεντρώνει την προσοχή της «στην επίδραση του λογοτεχνικού κειμένου στον *υπονοούμενο αναγνώστη* και στην ανταπόκρισή του» (Iser 2007: 57).

Ο Γερμανός θεωρητικός αντιλαμβάνεται το λογοτεχνικό έργο υπό τη μορφή μίας «διπολικής σχέσης στο ένα άκρο της οποίας βρίσκεται ο καλλιτεχνικός πόλος, η συγγραφική δηλαδή συνεισφορά, και στο άλλο ο αισθητικός πόλος που αναφέρεται στην πραγμάτωση του κειμένου από τον αναγνώστη» (Iser: 1980: 21). Η σχέση του κειμένου με τον αναγνώστη είναι μία σχέση *αλληλεπίδρασης*. Ο Iser δεν επιχειρεί να ορίσει το λογοτεχνικό έργο αλλά να αναδείξει την αναγνωστική διαδικασία ως μία εμπειρία που πρέπει να βιωθεί (Politis 2012: 146).

Για τον Iser (1980) η ανάγνωση είναι μια δημιουργική διαδικασία, η οποία ενεργοποιείται από την ενεργητική πρόσληψη του κειμένου από τον αναγνώστη του με την εγκαθίδρυση μιας σχέσης *αλληλεπίδρασης* ανάμεσα στους δύο συμμετέχοντες. Η αντίληψη της ανάγνωσης υπό τη μορφή ενός «δυναμικού συμβάντος⁴» συνδέεται με «την ανάδυση της αισθητικής αξίας του λογοτεχνικού έργου που δίνει πρόσβαση στο νόημα του κειμένου» (Iser 1980: 22, 108-109).

Σημαντικό είναι να τονίσουμε ότι το κείμενο για τον Iser (2007: 64) «ασκεί ένα είδος ελέγχου στον αναγνώστη και στην ερμηνεία του, ενέχοντας συγχρόνως διάφορα στοιχεία *απροσδιοριστίας*, τα οποία αυξάνουν την εμπλοκή του αναγνώστη σε αυτό που διαβάζει» και ενισχύουν τη διαλεκτική του σχέση με το κείμενο.

Οι θεμελιώδεις άξονες που εντείνουν και φανερώνουν τη λειτουργία της *διάδρασης* κειμένου-αναγνώστη, σύμφωνα με τον Iser, είναι ο *υπονοούμενος αναγνώστης*, το *λογοτεχνικό ρεπερτόριο* και οι *λογοτεχνικές στρατηγικές*.

Ο *υπονοούμενος αναγνώστης* είναι «μία κειμενική κατασκευή, η οποία υποδεικνύει ένα δίκτυο δομών ανταπόκρισης-πρόσκλησης που ωθεί τον αναγνώστη να αδράξει το κείμενο» (Iser 1980: 34). Η κατασκευή αυτή έχει πάρει μορφή «συνυπολογίζοντας την

³ Θεωρίες Ανάγνωσης: Ρητορική, Σημειωτική-Στρουκτουραλιστική, Φαινομενολογική, Κοινωνική-Ιστορική, Υποκειμενική-Ψυχαναλυτική και Ερμηνευτική (Suleiman & Crosman 1980: 6-7).

⁴ Όταν δε δηλώνεται διαφορετικά στη βιβλιογραφική ταυτότητα μιας πηγής, η ευθύνη της μεταφραστικής απόδοσης ξενόγλωσσων όρων, παραθεμάτων κ.λπ. στα ελληνικά βαρύνει εμάς.

παρουσία του αναγνώστη» (Ιζερ 2014: 347) και έχει τρεις πτυχές. Ο *υπονοούμενος αναγνώστης* αποτελεί μία «κειμενική δομή, υπό την έννοια ότι στοιχειοθετείται από συγκεκριμένα τμήματα του κειμένου, προοπτικές» και συνδέσεις, είναι μία οπτική γωνία και μία «δομημένη πράξη, καθώς ο πραγματικός αναγνώστης μετακινούμενος ανάμεσα στις προοπτικές του αφηγητή, των χαρακτήρων, της πλοκής υιοθετεί μία δική του και συνδέει τα στοιχεία μέσα από διαρκείς αναθεωρήσεις» (Iser 1980: 35-36, 96).

Το *λογοτεχνικό ρεπερτόριο* συγκεντρώνει «συμβάσεις του πραγματικού κόσμου, αναφορές σε προγενέστερα λογοτεχνικά έργα, κοινωνικές και ιστορικές νόρμες, τις λογοτεχνικές παραδόσεις ακόμη και τις πεποιθήσεις του αναγνώστη» (Iser 1980: 37, 69, 79). Τα στοιχεία που μεταφέρονται μέσα στην κειμενική μυθοπλαστική πραγματικότητα «μεταμφιέζονται, μετατρέπονται σε κάτι διαφορετικό» (Iser 1993: 3), «εκδύονται από τη συμβατική τους υπόσταση, παραμένοντας υπόρρητα συνδεδεμένα με το αρχικό τους πλαίσιο» (Iser 1980: 69). Καταλαβαίνουμε, δηλαδή, ότι το *λογοτεχνικό ρεπερτόριο* «δεν αντιγράφει το πεδίο αναφοράς, αλλά δημιουργεί ένα πλαίσιο αντίδρασης απέναντι στα εξωκειμενικά στοιχεία που ενσωματώνει» (Iser 2007: 61). Βασική λειτουργία του ρεπερτορίου είναι η ανοικείωση⁵ που προσφέρει στον αναγνώστη, παρακινώντας τον να απορρίψει τις προσδοκίες του και τις οικείες συμβάσεις που εγκαθιδρύονται από το κείμενο (Iser 1980).

Οι *λογοτεχνικές στρατηγικές* είναι «οι αφηγηματικές τεχνικές που καθοδηγούν τον αναγνώστη» στην πραγμάτωση του κειμένου (Iser 1980: 61). Οι δύο στρατηγικές στις οποίες αναφέρεται ο θεωρητικός είναι η σχέση *βάθος-προσκήνιο* και η αρχή *θέμα-ορίζοντας*. Το *βάθος* σχετίζεται με «την παρουσίαση ορισμένων στοιχείων στο τυπικό τους πλαίσιο, τα οποία όμως όταν έρχονται στο *προσκήνιο* αποκτούν μία νέα, ανοικεία διάσταση» (Iser 1980: 93). Ο αναγνώστης προσπαθεί να εντάξει αυτές τις αλλαγές σε ένα «συνεπές μοτίβο», αξιοποιώντας «την ιδιότητα του οικείου να διευκολύνει την κατανόηση του ανοικείου αναδομώντας συγχρόνως και την αρχική αντίληψη για το ήδη γνωστό» (Iser 1980: 94, Iser 1972: 288).

Στη δεύτερη *στρατηγική* το *θέμα* αναφέρεται «στην οπτική που προβάλλεται κάθε συγκεκριμένη στιγμή στον αναγνώστη και βρίσκεται μπροστά από τον *ορίζοντα* των προοπτικών που έχουν ήδη παρουσιαστεί» (Iser 1980: 97). Η εναλλαγή ανάμεσα στο *θέμα* και στον *ορίζοντα* προσφέρει στον αναγνώστη τη δυνατότητα «να συναρμολογήσει τις πτυχές των προοπτικών και να συνθέσει σταδιακά, μέσα και από διάφορες τροποποιήσεις, το νόημα του κειμένου» (Iser 1980: 97). Παρά τη λειτουργία όμως των καθοδηγητικών αυτών *στρατηγικών*, «το κείμενο συνεχίζει να διαθέτει στοιχεία που αντιστέκονται» στην κατανόηση και την ερμηνεία του αναγνώστη (Ιζερ 2014: 343).

Τα στοιχεία αυτά ονομάζονται από τον θεωρητικό *στοιχεία απροσδιοριστίας* και αναφέρονται στα *κενά*, στα *διάκενα* και στις *αρνήσεις*, ενώ η *αρνητικότητα* είναι μια συμπληρωματική έννοια που αναδεικνύει τη *διάδραση* κειμένου-αναγνώστη.

⁵ Η ανοικείωση είναι ένας όρος η χρήση του οποίου χρονολογείται γύρω στο 1920 και προέρχεται από τους Ρώσους φορμαλιστές (Παρίσης & Παρίσης 2012: 14). Η ανοικείωση κλονίζει τις συμβάσεις, τον τρόπο αντίληψης του κόσμου, ανασηματοδοτεί την πραγματικότητα και λειτουργεί ως ένα πρίσμα μέσα από το οποίο αναδιοργανώνεται κάτι το ήδη γνωστό (Παρίσης & Παρίσης 2012: 14-15).

Τα κενά είναι «τα εμπόδια, οι διακοπές στις συνδέσεις των νοημάτων, αφορούν τις ελλείψεις των συνδέσεων σε σειρές γεγονότων, την απουσία αιτίας ή κινήτρου, τις μη ικανοποιητικές εξηγήσεις και τις ανεξήγητες αποκλίσεις από τις νόρμες που προκαλούν την αντίδραση του αναγνώστη» (Iser 2000: 24, Iser 1972: 284). Από την άλλη πλευρά, τα *διάκενα* προσδιορίζουν τις «θεματικά κενές» θέσεις του περιπλανώμενου βλέμματος του αναγνώστη και λειτουργούν ως «αποφασιστικό σημείο δόμησης της αναγνωστικής ερμηνείας» (Iser 1980: 202).

Οι *αρνήσεις* αναδεικνύουν τις προβληματικές πτυχές των στοιχείων του λογοτεχνικού ρεπερτορίου και δίνουν την ευκαιρία στον αναγνώστη «να αναθεωρήσει τις εδραιωμένες συμβάσεις» (Iser 1980: 213). Ο θεωρητικός διακρίνει δύο είδη *αρνήσεων*, «τις *πρωτογενείς*, οι οποίες διαθέτουν θεματικό χαρακτήρα και αμφισβητούν τη συνεκτικότητα των προβαλλόμενων νορμών, και τις *δευτερογενείς*, οι οποίες αντιτίθενται στις νοητικές εικόνες που έχει δημιουργήσει ο αναγνώστης καθοδηγούμενος από τα κειμενικά στοιχεία και τις δικές του προδιαθέσεις» (Iser 1980: 219-222). Η *αρνητικότητα* συνιστά μία διακριτή έννοια που σχετίζεται με τα κενά και τις *αρνήσεις* – καθώς αυτά τα στοιχεία αποτελούν «αφηρημένες εκδηλώσεις» της μέσα στο κείμενο – και «επιδρά στην αναγνωστική εμπειρία μέσα από όσα δε λέγονται στο κείμενο» (Iser 1980: 226). Προσδίδει μεγαλύτερη ελευθερία στη νοηματοδότηση, προβληματίζει αναφορικά με «τις κρυφές αιτίες των γεγονότων και επικοινωνεί το ανοίκειο στον αναγνώστη» (Iser 1980: 226-229).

Μεθοδολογία

Στηριζόμενοι σε αυτό το θεωρητικό πλαίσιο αποφασίσαμε να χρησιμοποιήσουμε τη Θεωρία της Αισθητικής Ανταπόκρισης του Wolfgang Iser για τη μελέτη των εφηβικών μυθιστορημάτων της Βούλας Μάστορη. Θεωρούμε, όπως έχει υποστηριχθεί και από άλλους ερευνητές (Πολίτης 2011: 148, Politis 2012, Τσιαμπάση 2012), ότι αυτό το θεωρητικό μοντέλο μπορεί να αναδείξει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα των εφηβικών κειμένων.

Αναφορικά με την επιλογή των μυθιστορημάτων, διαλέγουμε μία Ελληνίδα συγγραφέα, τη Βούλα Μάστορη (1945-2016), το έργο της οποίας δεν έχει μελετηθεί εξαντλητικά⁶. Συνολικά έχει ασχοληθεί σε συγγραφικό και μεταφραστικό επίπεδο με ογδόντα δύο βιβλία. Πολλά από τα βιβλία της που απευθύνονται σε παιδιά και νέους προσεγγίζουν το κοινό τους μέσα από καλοδοσολεμένους και πειστικούς χαρακτήρες, αποφεύγοντας τον διδακτισμό (Κοντολέων 2016). Το έργο της διακρίνεται για τον ρεαλισμό, τη φεμινιστική της διάθεση (Μάστορη 2010β: 113), το ζωηρό χιούμορ, την

⁶ Στο Ηλεκτρονικό Περιοδικό Παιδικής Λογοτεχνίας, *KEIMENA*, τεύχ. 10: σς. 1-15, έχει δημοσιευθεί το άρθρο της Έλενας Χ. Στανιού: *Τέσσερα μυθιστορήματα της Βούλας Μάστορη: Τ' αυγουσιάτικο φεγγάρι, Στο γυμνάσιο, Ένα-ένα-τέσσερα, Κάτω απ' την καρδιά της ερμηνεύονται με βάση την Ψυχαναλυτική Θεωρία του S. Freud και την Προσωποκεντρική Θεωρία του C. Rogers*. Πρόκειται για μία συνοπτική μελέτη που αναλύει τους χαρακτήρες και τη συμπεριφορά των μυθιστορηματικών ηρώων αξιοποιώντας δύο θεωρητικά μοντέλα. Η εφαρμογή αυτή αποτελεί μια σημαντική συνεισφορά στη σύνδεση της Θεωρίας της Λογοτεχνίας με σύγχρονα εφηβικά μυθιστορήματα.

πλούσια γλώσσα, ενώ έχει προκαλέσει πολλές φορές την κριτική, αποκαλύπτοντας, σύμφωνα με τον Μάνο Κοντολέον (2016), την προσπάθεια της συγγραφέα για παιχνίδι.

Η επιλογή των εφηβικών μυθιστορημάτων της συγγραφέα βασίστηκε αρχικά στην κατηγοριοποίηση που έχει κάνει η ίδια στο προσωπικό της ιστολόγιο και στον δικτυακό τόπο για τη Βούλα Μάστορη που στηρίζεται στο προσωπικό της αρχείο⁷. Η προσεκτική μελέτη βιβλίων και δημοσιεύσεων του χώρου της Λογοτεχνίας για Εφήβους, αναφορικά με τον προσδιορισμό των κριτηρίων αξιολόγησης των εφηβικών μυθιστορημάτων, αλλά και οι ταξινομήσεις των εκδοτικών οίκων στάθηκαν ιδιαίτερα χρήσιμες για τη διαλογή των βιβλίων.

Η εφηβεία προσδιορίζεται ως εκείνη η ηλικιακή περίοδος της ζωής του ανθρώπου που ξεκινά με τη φοίτηση στο Γυμνάσιο και διαρκεί μέχρι και την αποφοίτησή από το Λύκειο (Nilsen & Donelson 2009: 2-3). Αν και οι βιολογικές διαδικασίες της εφηβείας ξεκινούν ακόμη και πριν τα δέκα έτη, στη νεολαία θεωρείται ότι εντάσσονται τα άτομα μεταξύ δεκαπέντε και είκοσι τεσσάρων ετών (Sawyer, Azzopardi, Wickremarathne & Patton 2018: 223-224).

Συνεπώς, για τη μελέτη μας επιλέγουμε εκείνα τα μυθιστορήματα της Μάστορη που απευθύνονται σε ηλικίες από δώδεκα ετών (εισαγωγή στο Γυμνάσιο) και άνω. Τα έργα αυτά είναι: *Τ' αυγουσιάτικο φεγγάρι* (1982), *Ο καλεσμένος* (1984), *Στο γυμνάσιο* (1991), *Ένα-ένα-τέσσερα* (1993), *Κάτω απ' την καρδιά της* (1995), *Το ποτάμι ζήλεψε* (1997), *Χρίστος, το αγόρι που ταξίδεψε στο μέλλον* (2005), *Μελλόντια, το κορίτσι που γεννήθηκε στο μέλλον* (2006), *Κουκλίνα* (2006), *Φι-Γάμα-Πι* (2008) και *Ψίθυροι αγοριών* (2009). Δεν περιλαμβάνουμε στην προσέγγισή μας τα μυθιστορήματα *Αγάπες με ουρά* (1999) και *Το αγόρι των μελισσών* (2006), επειδή απευθύνονται οριακά⁸ σε εφηβικό κοινό και ταιριάζουν περισσότερο, αφηγηματικά και θεματολογικά, σε παιδιά.

Η μελέτη μας επιχειρεί να εξετάσει τα εφηβικά μυθιστορήματα της Μάστορη σε σχέση με τη *διάδραση* κειμένου-αναγνώστη που προσφέρουν αλλά και να εντοπίσει τα στοιχεία της Θεωρίας της Αισθητικής Ανταπόκρισης που κινητοποιούν αυτή την αλληλεπιδραστική αναγνωστική εμπειρία.

Η εφαρμογή του θεωρητικού μοντέλου εστιάζει στην ανταπόκριση υποθετικών και όχι πραγματικών αναγνωστών, στη μελέτη δηλαδή των πιθανών αντιδράσεών τους. Μελετάμε και προσπαθούμε να αναγνωρίσουμε τον υπονοούμενο αναγνώστη που «διαγράφεται» στα κείμενα (Οικονομίδου 2016: 36). Από την ερευνητική πλευρά δεν

⁷ Δικτυακός τόπος για τη Βούλα Μάστορη: <https://www.voulamastori.gr/works> ιστολόγιο: <http://voulamastori-paidika-vivlia.blogspot.com/p/blog-page.html>

⁸ Τα βιβλία *Χρίστος, το αγόρι που ταξίδεψε στο μέλλον* και *Μελλόντια, το κορίτσι που γεννήθηκε στο μέλλον* απευθύνονται σε ηλικίες 9-15 ετών, *Το αγόρι των μελισσών* και το *Αγάπες με ουρά* σε παιδιά 8-12 ετών (Εκδόσεις Πατάκης 2021) και *Ο καλεσμένος* σε παιδιά 9-14 χρονών (Μάστορη 1991). *Το ποτάμι ζήλεψε* όπως και όλα τα μυθιστορήματα της σειράς *Η τετραλογία της Άννας* (*Τ' αυγουσιάτικο φεγγάρι*, *Στο Γυμνάσιο*, *Ένα-ένα-τέσσερα*, *Κάτω απ' την καρδιά της*) κατηγοριοποιούνται για παιδιά ηλικίας 12-15 ετών (Εκδόσεις Πατάκης 2021) ή σύμφωνα με τα οπισθόφυλλά τους για παιδιά άνω των 14 ετών, με εξαίρεση *Τ' αυγουσιάτικο φεγγάρι* που σύμφωνα με τις Εκδόσεις Πατάκης (2021), προτείνεται για τις ηλικίες 9-15 ετών. Η *Κουκλίνα* και το *Φι-Γάμα-Πι* συστήνονται για το ηλικιακό εύρος 12-15 χρονών (Εκδόσεις Πατάκης 2021), ενώ το *Ψίθυροι αγοριών* για εφήβους 15 ετών (Βιβλιονet 2020).

υπάρχει προσποίηση του ρόλου του έφηβου αναγνώστη, δηλαδή δεν επιχειρούμε να διαβάσουμε τα μυθιστορήματα σαν να ήμαστε έφηβοι, αλλά υιοθετούμε τον ρόλο του *υπονοούμενου αναγνώστη*, όπως αυτός προδιαγράφεται από τα κειμενικά στοιχεία των εφηβικών μυθιστορημάτων της Μάστορη, τους άξονες της Θεωρίας του Iser, ενώ παράλληλα στηριζόμαστε στα υπάρχοντα δεδομένα αναφορικά με τη Λογοτεχνία για Εφήβους.

Η ανάλυσή μας έχει ως επίκεντρο τους τρεις άξονες της Θεωρίας της Αισθητικής Ανταπόκρισης και συγκεκριμένα αναζητά την παρουσία και την ανταπόκριση του *υπονοούμενου αναγνώστη*, την οικεία και ανοίκεια παρουσίαση των στοιχείων του λογοτεχνικού ρεπερτορίου, την κατάργηση της εγκυρότητάς τους, τη λειτουργία των λογοτεχνικών στρατηγικών για την οργάνωση του ρεπερτορίου, την εμφάνιση των στοιχείων *απροσδιοριστίας* (κενά, αρνήσεις) και της *αρνητικότητας* που ενδυναμώνουν τη διαδραστική σχέση κειμένου-αναγνώστη.

Χρειάζεται να επισημάνουμε ότι για κάθε άξονα και υποενότητα παρουσιάζονται ορισμένα αντιπροσωπευτικά παραδείγματα από τα βιβλία⁹.

Ανάλυση

Υπονοούμενος αναγνώστης

Στα βιβλία *Ο καλεσμένος και Χρίστος, το αγόρι που ταξίδεψε στο μέλλον* ο *υπονοούμενος αναγνώστης* είναι ένας έφηβος, το φύλο του οποίου δεν είναι περιοριστικό, εφόσον η θεματολογία και οι αφηγηματικοί τρόποι των βιβλίων δεν υποδεικνύουν κάτι τέτοιο. Στον *Καλεσμένο* η ευθεία απεύθυνση του ήρωα στον αναγνώστη (Μάστορη 1991: 29, 40, 46, 51) τον κινητοποιεί συχνά να συνειδητοποιήσει τον ρόλο του μέσα σε αυτό που διαβάζει (Iser 1980: 36), ενώ στο βιβλίο *Χρίστος, το αγόρι που ταξίδεψε στο μέλλον* ο αναγνώστης συνδέεται με τον πρωταγωνιστή καθώς μοιράζονται κοινές σκέψεις και απορίες (Μάστορη 2010β: 16).

Ο αναγνώστης ενεργοποιείται *Στο γυμνάσιο από τον λογοτεχνικό τρόπο της ημερολογιακής γραφής της Άννας* (Μάστορη 1995) και στο βιβλίο *Το ποτάμι ζήλεψε από την πρωτοπρόσωπη εισαγωγή και τον επίλογο της Χριστίνας* (Μάστορη 1997). Στο έργο *Κάτω απ' την καρδιά της* οι ελλιπείς πληροφορίες αναφορικά με το πρόσωπο του αφηγητή εντείνουν τη συμμετοχή του αναγνώστη στη διαδραστική αναγνωστική εμπειρία (Iser 2000: 24, Μάστορη 2006), ενώ στο *Ένα-ένα-τέσσερα* τόσο ο τίτλος όσο η εναλλαγή και η επανάληψη των συνθημάτων της διαδήλωσης (Μάστορη 2009) καθοδηγούν τον αναγνώστη στο χωροχρονικό παιχνίδι της αφήγησης.

⁹ Τα μυθιστορήματα *Ο καλεσμένος* και *Χρίστος, το αγόρι που ταξίδεψε στο μέλλον* παρουσιάζονται μαζί καθώς το πρώτο βιβλίο φαίνεται να αποτελεί μία προγενέστερη εκδοχή του άλλου. Αυτή η διαπίστωση προέρχεται από τις αναφορές που γίνονται αφενός στις πρώτες σελίδες του βιβλίου του *Χρίστου* (Μάστορη 2010β) και αφετέρου στον Ηλεκτρονικό Άτλαντα της Ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας (2011). Από τη δική μας ανάγνωση προκύπτει ότι τα δύο βιβλία πραγματεύονται την ίδια ιστορία, παρουσιάζοντας ωστόσο κάποιες διαφορές στη γραφή (σε ορισμένα σημεία στο πρόσωπο της αφήγησης και σε κάποια μικρή έκταση διαφοροποιημένα γεγονότα).

Στην *Κουκλίνα* το ενδιαφέρον του υπονοούμενου αναγνώστη ενεργοποιείται στα σημεία που γίνονται ρητές και υπόρρητες νύξεις αναφορικά με την ταυτότητα του μυστικού θαυμαστή της Λίνας (Μάστορη 2010α). Στη *Μελλόντια*, το κορίτσι που γεννήθηκε στο μέλλον σε πολλές περιπτώσεις οι προβληματισμοί του αναγνώστη βρίσκουν απαντήσεις μέσα από την πραγματοποίηση των απαραίτητων συνδέσεων των κειμενικών ενδείξεων από τον αναγνώστη (Iser 1972: 280, Μάστορη 2011).

Στο μυθιστόρημα *Ψίθυροι αγοριών* η απροκάλυπτη γραφή του Παύλου στο «blogger-ανθολόγιο» ανοικειώνει τον αναγνώστη και προκαλεί την ανταπόκρισή του (Μάστορη 2012). Στο *Φι-Γάμα-Πι* η εμπειρία του υπονοούμενου αναγνώστη κινητοποιείται στην περίπτωση που εκείνος συνδέεται με κάποιο βίωμα των έφηβων ηρώων του μυθιστορήματος σε σχέση με τη σχολική ζωή και τις νεανικές παρέες (Μάστορη 2014), όπως συμβαίνει και στο βιβλίο *Τ' αυγουσιάτικο φεγγάρι*, ενεργοποιώντας περισσότερο τα βιώματα της μεταβατικής περιόδου από την παιδική στην εφηβική ηλικία (Μάστορη 2019).

Λογοτεχνικό ρεπερτόριο

Σε σχέση με το λογοτεχνικό ρεπερτόριο αξίζει να αναφέρουμε το πλαίσιο της εξωκειμενικής πραγματικότητας που ενσωματώνουν τα έργα της *Τετραλογίας της Άννας*. Η παράδοση της ζωής στην επαρχία της Ελλάδας, οι στερεοτυπικές αντιλήψεις για τους ρόλους των φύλων, οι εφηβικοί προβληματισμοί είναι θεματικές που αναδεικνύονται Στο *γυμνάσιο* και στο *Αυγουσιάτικο φεγγάρι*. Στο *Κάτω απ' την καρδιά της* περιλαμβάνονται κοινωνικές και ιστορικές πληροφορίες για τη ζωή μιας αστικής οικογένειας της Αθήνας την περίοδο 1967-1974 αλλά και στοιχεία της πολιτικής σκηνής, της Δικτατορίας και της Αντίστασης. Το *Ένα-ένα-τέσσερα* διαδραματίζεται τη δεκαετία του '60 και προσεγγίζει εκπαιδευτικά ζητήματα, έμφυλα στερεότυπα, κοινωνικές διακρίσεις. Πολλές από τις νόρμες που παρουσιάζονται ανατρέπονται και χάνουν την αρχική τους εγκυρότητα, παραμένοντας πάντα συνδεδεμένες με το πλαίσιο αναφοράς (Iser 1980: 83).

Στον *Καλεσμένο*, στο *Χρίστος*, το αγόρι που ταξίδεψε στο μέλλον και στη *Μελλόντια*, το κορίτσι που γεννήθηκε στο μέλλον θίγονται θέματα όπως η περιβαλλοντική καταστροφή, η εξέλιξη της τεχνολογίας και της επιστήμης, η αντίληψη για την προστασία των παιδιών και τη μη συμμετοχή τους σε υποθέσεις ενηλίκων, η σχέση των μαθητών με το σχολείο.

Το *ποτάμι ζήλεψε* περιστρέφεται γύρω από την προβληματική του θανάτου ενός αγαπημένου προσώπου και ασχολείται με τη ζωή ενός παιδιού με αναπηρία υπό το πρίσμα των κοινωνικών και θρησκευτικών αντιλήψεων μιας ακόμη κλειστής κοινωνίας. Η κοινωνία της μυθοπλαστικής πραγματικότητας ενσωματώνει συντηρητικές αντιλήψεις για την αναπηρία που αντιστοιχούν σε μία παλαιότερη εποχή (Παναγιώτου, Τσιανίκα & Συμεωνίδου 2012: 315). Στην *Κουκλίνα* το ρεπερτόριο περιλαμβάνει στοιχεία της σύγχρονης εποχής, του διαδικτύου και της επικοινωνίας μέσα από την ανωνυμία του κυβερνοχώρου.

Το έργο *Ψίθυροι αγοριών* εστιάζει στις σωματικές και συναισθηματικές αλλαγές ενός έφηβου αγοριού, στους επαγγελματικούς και φιλοσοφικούς του προβληματισμούς,

ενώ το *Φι-Γάμα-Πι* ενδιαφέρεται για ζητήματα διαφορετικότητας, σχολικού εκφοβισμού και σχέσεων ομηλίκων.

Λογοτεχνικές στρατηγικές

Η σχέση *βάθος-προσκήνιο* και η αρχή *θέμα-ορίζοντας* είναι στρατηγικές που εντοπίζουμε σε όλα τα εφηβικά μυθιστορήματα που μελετήσαμε. Αναφερόμαστε ενδεικτικά σε δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα, ένα για κάθε στρατηγική, δίνοντας το στίγμα της λειτουργίας τους.

Στο *γυμνάσιο* η νόρμα υπαγορεύει ότι το γέμισμα νερού από τη βρύση είναι μία γυναικεία εργασία (*βάθος*), η οποία όταν έρχεται στο *προσκήνιο* μέσα από τα λόγια της ηρωίδας ανατρέπεται (Μάστορη 1995: 24). Η λειτουργία αυτή της *στρατηγικής* οργανώνει τα κειμενικά στοιχεία, ανοικειώνει και επιτρέπει – υπαγορεύει σχεδόν – την αναδόμησή τους από τον αναγνώστη.

Στο *Ένα-ένα-τέσσερα* όταν η Άννα μπαίνει στο Πανεπιστήμιο, η σκηνή αυτή εισέρχεται στη θεματική προσοχή του αναγνώστη (*θέμα*) και μαζί με το σχόλιο του αφηγητή (Μάστορη 2009: 132) ανασύρεται από τον *ορίζοντα* μια φράση που είχε προηγηθεί, ότι «...αυτές οι πόρτες ήταν κλειστές για την Άννα», μιας και δεν θα μπορούσε η οικογένειά της να τη στηρίξει για να σπουδάσει (Μάστορη 2009: 132). Ο αναγνώστης ακολουθεί τις κειμενικές καθοδηγήσεις και πραγματοποιεί ορισμένες συνδέσεις που δίνουν νέες ευκαιρίες ερμηνείας των γεγονότων στο πλαίσιο που του επιτρέπουν οι προδιαθέσεις και η ετοιμότητά του (Iser 1980: 85).

Στοιχεία απροσδιοριστίας

Στα βιβλία *Ο καλεσμένος* και *Χρίστος, το αγόρι που ταξίδεψε στο μέλλον* κενό δημιουργείται στον αναγνώστη όταν διαβάσει για τον τρόπο της μεταφοράς του ήρωα στο μέλλον (Μάστορη 1991: 16, Μάστορη 2010β: 5). Η αποδοχή της ανοικείας σύμβασης του χρονικού ταξιδιού είναι στην ευχέρεια του αναγνώστη, γεγονός που συνδέεται με τη δημιουργικότητά του να καλύψει αυτό το κενό στις συνδέσεις των νοημάτων (Iser 2007: 64-65).

Διάκενο στο *Κάτω απ' την καρδιά* της υπάρχει στο σημείο της συζήτησης για την επιμέλεια των παιδιών μετά το διαζύγιο αλλά και στον διάλογο της Άννας με τον γιατρό της (Μάστορη 2006: 40, 46). Ο αναγνώστης ενδέχεται να προβληματιστεί και να διαμορφώσει τη δική του άποψη αναφορικά με τις πεποιθήσεις του Πάνου, του συζύγου της Άννας, και γενικότερα της κοινωνίας, ως προς το ζήτημα της κηδεμονίας των παιδιών.

Στο έργο *Το ποτάμι ζήλεψε* ο αναγνώστης βιώνει μία *δευτερογενή άρνηση* όταν μαθαίνει για τον θάνατο του μεγάλου αδερφού (Μάστορη 1997: 17). Αν και οι κειμενικές ενδείξεις είχαν προϊδεάσει τον αναγνώστη για κάποια δύσκολη κατάσταση, δεν περίμενε μια τέτοια εξέλιξη χωρίς πολλές εξηγήσεις στην αρχή του βιβλίου. Στην *Κουκλίνα πρωτογενής* είναι η *άρνηση* τη στιγμή που η Λίνα παραπονιέται ότι κανείς δεν τη ρώτησε εάν θέλει να μεγαλώσει, ενώ σε προηγούμενη σκηνή είχε ενοχληθεί από την προσφώνησή της ως «μικρό» από τον αδερφό της (Μάστορη 2010α: 9, 19).

Στη *Μελλόντια*, το κορίτσι που γεννήθηκε στο μέλλον ο αναγνώστης προκαλείται συχνά από τις υπόρρητες οδηγίες και τις "μεταμφιεσμένες" πληροφορίες. Αυτό συμβαίνει και όταν διαβάζει για τις υποψίες του Χρίστου αναφορικά με τους κλέφτες (Μάστορη 2011: 35). Η *αρνητικότητα* είναι έντονη, καθώς οι ενδείξεις καθοδηγούν τον αναγνώστη να υποψιαστεί ότι οι κλέφτες ήρθαν από το μέλλον και ίσως είναι οι φίλοι του Χρίστου που αναζητούν τα διαμάντια της Ίριδας.

Συμπερασματικά...

Αναφορικά με τη σύνδεση της Θεωρίας της Αισθητικής Ανταπόκρισης με τα εφηβικά μυθιστορήματα της Β. Μάστορη, διαπιστώνουμε ότι οι άξονες του θεωρητικού μοντέλου εκπληρώνουν τη θεωρητική τους υπόσταση, καθώς εντοπίζουμε τη λειτουργία τους κατά την αναγνωστική διαδικασία και καταφέρνουν να αναδείξουν την *αλληλεπίδραση* κειμένου-αναγνώστη.

Τα κείμενα που διαβάσαμε προσφέρουν ευκαιρίες στον πραγματικό αναγνώστη να υιοθετήσει τον ρόλο του *υπονοούμενου* και να συμβάλει στη μετατροπή της ανάγνωσης σε ένα δυναμικό γεγονός. Η υιοθέτηση αυτή δε συμβαίνει πάντα – αν και πρόκειται για κεντρικό ζητούμενο της αναγνωστικής διαδικασίας – εξαιτίας της ενδεχόμενης ασυμμετρίας των «προσόντων» του πραγματικού αναγνώστη και των απαιτήσεων των κειμένων αλλά και των «διαφορετικών ιδεολογικών θέσεων» των δύο πλευρών (Οικονομίδου 2016: 37). Στην περίπτωση που πραγματοποιείται αυτή η σύνδεση του πραγματικού με τον υπονοούμενο αναγνώστη, το βλέμμα του αναγνώστη περιπλανιέται μέσα στο κείμενο, ακολουθώντας είτε μία γραμμική ανάγνωση είτε μία αναδρομική πορεία, συνθέτει τα κομμάτια των προοπτικών, πραγματοποιεί συνδέσεις, δημιουργεί νοητικές εικόνες, αποφασίζει, αναδιαμορφώνει την οπτική του και στοχάζεται. Η διαδραστική σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στον αναγνώστη και στο κείμενο καθιστά την εμπειρία της ανάγνωσης αισθητική.

Το *λογοτεχνικό ρεπερτόριο* ενσωματώνει στο κείμενο τις ιστορικές συνθήκες, το κοινωνικό πλαίσιο, τα πολιτισμικά και λογοτεχνικά στοιχεία, τις οικείες αναφορές στην πραγματικότητα και τις εμπειρίες του ίδιου του αναγνώστη. Οι *λογοτεχνικές στρατηγικές* καθοδηγούν, οργανώνουν, ρυθμίζουν τις κειμενικές συνδέσεις και την ερμηνεία τους. Σε αυτή την αλληλεπιδραστική σχέση του αναγνώστη με το κείμενο συμβάλλουν τα *στοιχεία απροσδιοριστίας* και η *αρνητικότητα*, ενισχύοντας τις ευκαιρίες *διάδρασης* αλλά και τον βαθμό εμπλοκής του υποκειμένου σε αυτό που διαβάζει.

Η αισθητική αξία του κειμένου αναδύεται μέσα από την αναγκαία συμμετοχή του αναγνώστη στη συν-δημιουργία και τη σύνθεση του νοήματος του λογοτεχνικού κειμένου. Η *διάδραση* δεν είναι δεδομένη, επέρχεται μέσα από τους μηχανισμούς που καθοδηγούν τον αναγνώστη να βιώσει την ανάγνωση ως μία δυναμική εμπειρία.

Σε όλα τα εφηβικά μυθιστορήματα της Β. Μάστορη εντοπίζουμε τους άξονες της Θεωρίας της Αισθητικής Ανταπόκρισης. Ορισμένα κείμενά της ανταποκρίνονται με μεγαλύτερη επιδεξιότητα στις απαιτήσεις των αρχών της Θεωρίας, προσφέροντας μία πληθώρα σύνθετων και κυρίως αντιπροσωπευτικών παραδειγμάτων, ενώ άλλα βιβλία της διαθέτουν λιγότερα και πιο απλά παραδείγματα.

Συγκεκριμένα, πιο διαδραστικά μπορούν να θεωρηθούν τα μυθιστορήματα που ενεργοποιούν συχνότερα και πιο έντονα τον αναγνώστη τους μέσα από τις ελλειπείς συνδέσεις, τα κενά, τις αρνήσεις και τις ακυρώσεις των δομημένων νοημάτων, τις ανοικειώσεις, τις εναλλαγές των προοπτικών. Τέτοια μυθιστορήματα είναι *Τ' αυγουστιάτικο φεγγάρι, Στο γυμνάσιο, Ένα-Ένα-τέσσερα, Κάτω απ' την καρδιά της*, καθώς αναδεικνύουν εντονότερα το σύνολο των θεωρητικών αρχών του W. Iser. Τα βιβλία *Ο καλεσμένος, Χρίστος, το αγόρι που ταξίδεψε στο μέλλον, Μελλόντια, το κορίτσι που γεννήθηκε στο μέλλον* και *Το ποτάμι ζήλεψε* ανταποκρίνονται στις θεωρητικές απαιτήσεις του μοντέλου πολύ ικανοποιητικά, εφόσον εντοπίζουμε σε αυτά τα περισσότερα από τα στοιχεία που παρακινούν την εμπλοκή του αναγνώστη σε μία αλληλεπιδραστική διαδικασία με το κείμενο (*υπονοούμενος αναγνώστης, λογοτεχνικό ρεπερτόριο, λογοτεχνικές στρατηγικές, στοιχεία απροσδιοριστίας, αρνητικότητα*). Συγκριτικά όμως με την *Τετραλογία της Άννας* υστερούν στο πλήθος των παραδειγμάτων που προσφέρουν αλλά και στον βαθμό ελευθερίας της υποκειμενικής αναγνωστικής ερμηνείας, μιας και αφήνουν λιγότερα, πιο εύκολα κενά μεταξύ των συνδέσεων και δίνουν πιο άμεσες απαντήσεις. Τα κείμενα των μυθιστορημάτων *Κουκλίνα, Φι-Γάμα-Πι* και *Ψίθυροι αγοριών* δεν ανταποκρίνονται στον ίδιο βαθμό απέναντι στους άξονες και τη δυναμική της Θεωρίας της Αισθητικής Ανταπόκρισης, έχοντας πιο περιορισμένες δυνατότητες, λιγότερες και πιο απλές ενδείξεις *αλληλεπίδρασης*.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να επισημάνουμε ότι εφόσον ο χαρακτήρας της Λογοτεχνίας για Εφήβους είναι δυναμικός (Crumpler & Wedwick 2010: 73) έτσι και η επιλογή ενός κειμένου που απευθύνεται σε αυτό το κοινό πρέπει να στοχεύει στην *αλληλεπίδρασή* του με τον αναμενόμενο αναγνώστη του. Άλλωστε, όπως επισημαίνει και η Διαμάντη Αναγνωστοπούλου (2011: 40), τα εφηβικά μυθιστορήματα επιζητούν τη συνάντησή τους με το νεανικό τους κοινό, ενώ σύμφωνα με τη Σούλα Οικονομίδου (2016: 32) προδιαγράφεται μία «ιδιαιτέρη σχέση επικοινωνίας» ανάμεσα στο κείμενο και τον αναγνώστη-στόχο. Συγχρόνως, η συνύφανση των αναφορών του πραγματικού κόσμου με το μυθοπλαστικό γίνεσθαι δίνει την ευκαιρία στον αναγνώστη να ισορροπήσει ανάμεσα στην υποκειμενικότητά του και στην κειμενική πραγματικότητα (Iser 1980: 21).

Κλείνοντας καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το θεωρητικό μοντέλο της Θεωρίας της Αισθητικής Ανταπόκρισης είναι ένα οριοθετημένο, πλούσιο και ενδιαφέρον εργαλείο, το οποίο έχει πολλά να προσφέρει στην προσέγγιση των εφηβικών μυθιστορημάτων. Η αξιοποίηση των θεωρητικών της αρχών μπορεί να εμπλουτίσει την αναγνωστική εμπειρία και να αποκαλύψει τους διαδραστικούς μηχανισμούς που θέτουν στο επίκεντρο την εμπειρία της ανάγνωσης.

Το επόμενο βήμα στο επίπεδο σύνδεσης της Θεωρίας της Λογοτεχνίας με το πεδίο της Λογοτεχνίας για Εφήβους μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα από τη διερεύνηση της ανταπόκρισης πραγματικών εφήβων αναγνωστών σε κείμενα που τους αφορούν. Συγκεκριμένα, η αξιοποίηση της Θεωρίας της Αισθητικής Ανταπόκρισης και η συγκριτική μελέτη άλλων Θεωριών της Λογοτεχνίας αναφορικά με εφηβικά λογοτεχνήματα μπορεί να διαμορφώσει μία ριζικά διαφορετική αντιμετώπιση του

λογοτεχνικού βιώματος του έφηβου αναγνώστη. Παράλληλα, η γνωριμία με τα θεωρητικά μοντέλα και η πρακτική εφαρμογή τους σε λογοτεχνικά κείμενα λειτουργεί υπέρ της ανάδειξης της αξίας της Θεωρίας, της ίδιας της Λογοτεχνίας, της δυναμικής τους σχέσης αλλά και της εκπαιδευτικής τους αξιοποίησης.

Βιβλιογραφία

A. Πρωτογενείς Πηγές

- Μάστορη, Β. (2¹⁹⁹¹). *Ο καλεσμένος*. (1¹⁹⁸⁴, εκδόσεις Γνώση). Αθήνα: Ψυχογιός.
- Μάστορη, Β. (9¹⁹⁹⁵). *Στο γυμνάσιο*. (1¹⁹⁹¹). Αθήνα: Πατάκης.
- Μάστορη, Β. (1¹⁹⁹⁷). *Το ποτάμι ζήλεψε*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μάστορη, Β. (1¹²⁰⁰⁶). *Κάτω απ' την καρδιά της*. (1¹⁹⁹⁵). Αθήνα: Πατάκης.
- Μάστορη, Β. (1⁴²⁰⁰⁹). *Ένα-ένα-τέσσερα*. (1¹⁹⁹³). Αθήνα: Πατάκης.
- Μάστορη, Β. (3^{2010α}). *Κουκλίνα*. (1²⁰⁰⁶). Αθήνα: Πατάκης.
- Μάστορη, Β. (1^{2010β}). *Χρίστος, το αγόρι που ταξίδεψε στο μέλλον*. (σε μορφή e-pub). (1²⁰⁰⁵). Αθήνα: Πατάκης.
- Μάστορη, Β. (3²⁰¹¹). *Μελλόντια, το κορίτσι που γεννήθηκε στο μέλλον*. (1²⁰⁰⁶). Αθήνα: Πατάκης.
- Μάστορη, Β. (4²⁰¹²). *Ψίθυροι αγοριών*. (1²⁰⁰⁹). Αθήνα: Πατάκης.
- Μάστορη, Β. (5²⁰¹⁴). *Φι-Γάμα-Πι*. (1²⁰⁰⁸). Αθήνα: Πατάκης.
- Μάστορη, Β. (2²⁰¹⁹). *Τ' αυγουσιάτικο φεγγάρι*. (1¹⁹⁹⁴, αναπλασμένη εκδόσεις Πατάκης, 1¹⁹⁸², εκδόσεις ΑΣΕ). Αθήνα: Πατάκης.

B. Δευτερογενείς Πηγές

- Αναγνωστοπούλου, Δ. (2011). Το αυτοβιογραφικό στοιχείο και η λειτουργία του στο εφηβικό μυθιστόρημα. Στο Μ. Κανατσούλη & Δ. Πολίτης (Επιμ.). *Σύγχρονη Εφηβική Λογοτεχνία: Από την Ποιητική της Εφηβείας στην Αναζήτηση της Ερμηνείας της*, σς. 39-49. Αθήνα: Πατάκης.
- Βιβλιονet. (2020). *Ψίθυροι αγοριών*. Ανακτήθηκε 31 Ιανουαρίου 2021 από: <https://biblionet.gr/titleinfo/?titleid=140959>
- Cart, M. (2008). The Value of Young Adult Literature. Ανακτήθηκε 20 Ιανουαρίου 2022 από: <https://www.ala.org/yalsa/guidelines/whitepapers/yalit>
- Crowe, C. (1998). Young Adult Literature: What is Young Adult Literature?. *The English Journal*, 88(1): 120-122. Ανακτήθηκε από: National Council of Teachers of English.
- Crumpler, T. P. & Wedwick, L. (2010). Readers, Texts, and Context in the Middle: Re-imagining Literature Education for Young Adolescents. Στο S. A. Wolf, K. Coats, P. Enciso & C. A. Jenkins (Eds.). *Handbook of Research on Children's and Young Adult Literature*, σς. 63-75. London: Routledge.
- Εκδόσεις Πατάκης. (2021). Ανακτήθηκε από: <https://www.patakis.gr/default.aspx>
- Gallo, D. R. (2001). How Classics Create an Aliterate Society. *The English Journal*, 90(3): 33-39, Ανακτήθηκε από: National Council of Teachers of English.

- Hayn, J. A., Kaplan, J. S. & Nolen, A. (2011). Young Adult Literature Research in the 21st Century. *Theory Into Practice*, 50(3): 176-181.
doi:10.1080/00405841.2011.584026
- Herz, S. K. & Gallo, D. R. (1996). *From Hinton to Hamlet: Building bridges between Young Adult Literature and the Classics*. London: Greenwood Press.
- Ηλεκτρονικός Άτλαντας. (2011). Βούλα Μάστορη. Ανακτήθηκε 2 Σεπτεμβρίου 2021 από: <http://atlas.pre.aegean.gr/writers/mastori.htm>
- Hunt, P. (2002). *Understanding Children's Literature*. London: Routledge.
- Ίζερ, Β. (2014). Η προκλητική δομή των κειμένων. Η απροσδιοριστία ως όρος της επίδρασης του λογοτεχνικού λόγου. Στο Newton, Κ. Μ. (Επιμ.). *Η λογοτεχνική θεωρία του εικοστού αιώνα: Ανθολόγιο κειμένων*. (Α. Κατσικερός, Κ. Σπαθαράκης, Μτφρ.), σς. 341-349. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Iser, W. (1972). The reading Process: A phenomenological approach. *New Literary History*, 3(2): 279-299. doi: <https://doi.org/10.2307/468316>
- Iser, W. (1980). *The act of reading: A theory of aesthetic response*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Iser, W. (1993). *The fictive and the imaginary*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Iser, W. (2000). *The range of interpretation*. New York: Columbia University Press.
- Iser, W. (2007). *How to Do Theory*. Malden MA/ Oxford/ Carlton, Victoria: Blackwell Publishing.
- Κατσίκη-Γκίβαλου, Α. (2011). Αναγκαίες διακρίσεις και θεωρητικές/ ιστορικές αναζητήσεις της Εφηβικής Λογοτεχνίας. Στο Μ. Κανατσούλη & Δ. Πολίτης (Επιμ.). *Σύγχρονη Εφηβική Λογοτεχνία: Από την Ποιητική της Εφηβείας στην Αναζήτηση της Ερμηνείας της*, σς. 19-30. Αθήνα: Πατάκης.
- Κοντολέων, Μ. (2011). Από το μυθιστόρημα εφηβείας σε εκείνα για νεαρούς ενήλικες αναγνώστες και τώρα στα cross-over. Στο Μ. Κανατσούλη & Δ. Πολίτης (Επιμ.). *Σύγχρονη Εφηβική Λογοτεχνία: Από την Ποιητική της Εφηβείας στην Αναζήτηση της Ερμηνείας της*, σς. 50-56. Αθήνα: Πατάκης.
- Κοντολέων, Μ. (2016). *Για τη Βούλα Μάστορη*. Ανακτήθηκε από: <https://www.voulamastori.gr/>
- Nilsen, A. P. & Donelson, K. L. (2009). *Literature for Today's Young Adults*. Boston/ New York: Pearson.
- Οικονομίδου, Σ. (2016). *Το παιδί πίσω απ' τις λέξεις: Ο εννοούμενος αναγνώστης των παιδικών βιβλίων*, Αθήνα: Gutenberg.
- Ostenson, J. & Wadham, R. (2012). Young Adult Literature and the Common Core: A Surprisingly Good Fit. *American Secondary Education*, 41(1): 4-13. Ανακτήθηκε από: Dwight Schar College of Education, Ashland University.
- Παναγιώτου, Μ., Τσιανίκα, Β., Συμεωνίδου, Σ. (2012). Η αναπηρία στην κοινωνία και στο σχολείο: Αντώνης Ρέλλας σκηνοθέτης-πολίτης με αναπηρία. Στο Ν. Τσαγγαρίδου (Επιμ.), *Η κρίση και ο ρόλος της παιδαγωγικής: Θεσμοί, αξίες*,

- κοινωνία, σς. 315-328. Πανεπιστήμιο Κύπρου, Κύπρος: Παιδαγωγική Εταιρεία Κύπρου.
- Παρίσης, Ι. & Παρίσης, Ν. (2012). *Λεξικό λογοτεχνικών όρων*, Αθήνα: Υπ. Παιδείας Διά Βίου Μάθησης & Θρησκευμάτων, ΙΤΥΕ Διόφαντος-Πατάκης.
- Πολίτης, Δ. (2010). Η Λογοτεχνία για Παιδιά και Νέους στην Προοπτική της Θεωρίας: Οι Αξιώσεις της Λογοτεχνικής Γραφής και οι Δυνατότητες Θεώρησής τους. *Διακείμενα*, 12: 15-27. Ανακτήθηκε 17 Ιανουαρίου 2022 από: <http://diakείμενα.frl.auth.gr/images/intertextes-12.pdf>
- Πολίτης, Δ. (2011). Ανήσυχη εφηβεία vs. ενήλικη εξουσία: Η «κατάθεση» του Ρόμπερτ Κόρμπερ. Στο Μ. Κανατσούλη & Δ. Πολίτης (Επιμ.). *Σύγχρονη Εφηβική Λογοτεχνία: Από την Ποιητική της Εφηβείας στην Αναζήτηση της Ερμηνείας της*, σς. 133-154. Αθήνα: Πατάκης.
- Πολίτης, Δ. (2017). Αναδιατυπώνοντας το αίτημα μιας Θεωρίας της Λογοτεχνίας για Παιδιά και Εφήβους: Όψιμες επισημάνσεις και σύγχρονοι αναστοχασμοί. Στο Χριστοδουλίδου Λ. & Κατσαδώρος Γ. (Επιμ.). *Τιμητικός τόμος για τον αποχωρήσαντα Αναπλ. Καθηγητή του Π.Τ.Δ.Ε. του Παν/μίου Αιγαίου Γεώργιο Παπαντωνάκη*, σς. 1-10. Ανακτήθηκε 20 Οκτωβρίου 2020 από: http://www.ecedu.upatras.gr/services/site/prosopiko.php?sm=22&teacher_id=101
- Politis, D. (2012). Interactive Texts and Active Readers: Robert Cormier's "Adolescent Poetics" in the Light of Wolfgang Iser's Theory of Aesthetic Response. Στο Gavin, A. (Ed.). *Robert Cormier*, pp.145-159. Basingstoke/ New York: Palgrave MacMillan.
- Politis, D. (2018). Between Modernism and Postmodernism: Greek Literature for Children and Youth in the Last Decades of the Twentieth Century. *Bookbird: A Journal of International Children's Literature*. 56(2): 52-56. doi:<https://doi.org/10.1353/bkb.2018.0026>
- Sawyer, S. M., Azzopardi, P. S., Wickremarathne, D. & Patton, G. C. (2018). The age of adolescence. *Lancet Child & Adolescent Health*, 2: 223-228. doi: [doi.org/10.1016/S2352-4642\(18\)30022-1](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(18)30022-1)
- Στανιού, Ε. Χ. (χ.χ.). Τέσσερα μυθιστορήματα της Βούλας Μάστορη: Τ' αυγουσιάτικο φεγγάρι, Στο γυμνάσιο, Ένα-ένα-τέσσερα, Κάτω απ' την καρδιά της ερμηνεύονται με βάση την Ψυχαναλυτική Θεωρία του S. Freud και την Προσωποκεντρική Θεωρία του C. Rogers. *KEIMENA*. (10): 1-15. Ανακτήθηκε 20 Ιανουαρίου 2022 από: http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&view=article&id=174:tesseracthistorimatatismastori&catid=54:tefxos10&Itemid=89
- Stevenson, D. (2010). History of Children's and Young Adult Literature. Στο S. A. Wolf, K. Coats, P. Enciso & C. A. Jenkins (Επιμ.). *Handbook of Research on Children's and Young Adult Literature*, σς. 179-193. London: Routledge.
- Suleiman, S. R. & Crosman, I. (1980). *The Reader in the Text: Essays on Audience and Interpretation*. New Jersey: Princeton University Press.

- Trites, R. S. (2000). *Disturbing the Universe: Power and Repression in Adolescent Literature*. Iowa: University of Iowa Press.
- Τσιαμπάση, Γ. Φ. (2012). *Η αναγνωστική διαδικασία υπό το πρίσμα της θεωρίας της «Αναγνωστικής Ανταπόκρισης» στο σύγχρονο εξελικτικό μυθιστόρημα (Bildungsroman) της Λογοτεχνίας για Παιδιά και Νέους*. (Διδακτορική Διατριβή). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα. Ανακτήθηκε 20 Ιανουαρίου 2022 από:
<http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/30508#page/1/mode/2up>
- Φρέρης, Γ. (2011). Η εφηβεία ως λογοτεχνικό θέμα: Φαντασία και πραγματικότητα. Στο Μ. Κανατσούλη & Δ. Πολίτης (Επιμ.). *Σύγχρονη Εφηβική Λογοτεχνία: Από την Ποιητική της Εφηβείας στην Αναζήτηση της Ερμηνείας της*, σς. 31-38. Αθήνα: Πατάκης.